

PROBLÉMAMEGOLDÁS BARÁTOK ÉS NEM BARÁTOK KÖZÖTT SERDÜLŐK KÖRÉBEN

KASIK LÁSZLÓ^{1,4*} – JÁMBORI SZILVIA^{2,4} – TÓTH EDIT^{1,3,4} – GÁL ZITA^{2,4}

¹Szegedi Tudományegyetem, Neveléstudományi Intézet, Szeged, Magyarország

²Szegedi Tudományegyetem Pszichológiai Intézet, Szeged, Magyarország

³MTA–SZTE Képességfejlődés Kutatócsoport, Szeged, Magyarország

⁴SZTE Szociális Kompetencia Kutatócsoport, Szeged, Magyarország

E-mail: kasik@edpsy.u-szeged.hu

Benyújtva: 2020. augusztus 17. – *Elfogadva:* 2021. október 20.

Háttér és célkitűzések: A vizsgálat célja az azonos és ellentétes nemű baráti viszony és az ezekben történő problémamegoldás jellemzőinek, illetve kapcsolatuknak a feltárása volt 12–13 és 16–17 évesek körében ($N = 304$).

Módszer: A személyközi problémák megoldásának jellemzőit a *Social Problem-Solving Inventory-Revised* (SPSI-R, D’Zurilla, Nezu és Maydeu-Olivares, 2002; magyarul: Kasik, Nagy és Fűzy, 2010), a barátság-funkciókat a *McGill Friendship Questionnaire* (MFQ, Mendelson és Aboud, 2014; magyarul: Kasik, Jámbori, Gál és Tóth, 2021) eszközzel tártuk fel, mindkét kérdőív jó megbízhatósági mutatókkal rendelkezett.

Eredmények: Az MFQ által mért serkentő együttlét, segítségnyújtás, bensőségesség, érzelmi biztonság, kitartás és elismertség közül az idősebbek számára fontosabb a kitartás és az elismertség azonos és ellentétes nemű barát esetében egyaránt. A baráti viszonyban előforduló problémák megoldásához mindkét életkorban pozitívan viszonyulnak, megoldási stílusuk racionális, ám ez jobban jellemző az azonos nemű barátságokra, hiszen az ellentétes neműeknél – akárcsak a nem baráti viszonyban – megjelenik a negatív viszonyulás, ehhez kapcsolatos az impulzív és az elkerülő megoldási stílus.

Következtetések: Az eredmények a korábban feltárt életkor és nem szerinti sajátosságok megerősítése mellett igen sok módszertani kérdést is felvetnek, újabb kutatásokra ösztönöznek, valamint felhívják a figyelmet arra, hogy a baráti kapcsolatoknak milyen fontos szerepük van a serdülők társas életében, hiszen a baráti kapcsolatban felmerülő problémamegoldás rendelkezik azokkal a jellemzőkkel (pozitív viszonyulás, racionális stílus), amelyek kialakítása, erősítése általános nevelési, fejlesztési cél ebben az életkorban a nem baráti kortársi viszonyok esetében.

Kulcsszavak: szociálisprobléma-megoldás, azonos és ellentétes nemű barátok, serdülők, MFQ

* Levelező szerző

BEVEZETÉS

Társas kapcsolataink nagyon fontos szerepet játszanak életünkben, befolyásolják fizikai, szociális, kognitív, érzelmi és morális fejlődésünket egyaránt (Rose, Glick és Schwartz-Mette, 2016; Walker, Randall és Chantel, 2016). E kapcsolatok sokfélék, melyek közül a kutatások jóval kisebb hányada foglalkozik a barátsággal – annak kialakulásával, életkori jellemzőivel, működési mechanizmusaival, rövid és hosszú távú hatásaival –, mint más, például a szülői vagy a testvéri kapcsolatok sajátosságaival. Long és munkatársai (2017) szerint ennek oka leginkább az, hogy a barátság az egyik legnehezebben meghatározható kapcsolat, nincsenek olyan biztos értelmezési és a dinamika magyarázatát segítő támpontok, mint más viszonyok esetében (pl. testvéreknél a család, szerelmi kapcsolatokban a szexualitás). Ennek is köszönhető, hogy a baráti kapcsolatról szóló elméleti megközelítések többé-kevésbé eltérő nézőpontot képviselnek, ugyanakkor az is igaz, hogy a legtöbb igyekszik az adott életkor pszichológiai jellemzőihez kapcsolni, illetve abból levezetni a barátság mibenlétét és működését.

A barátság jellemzőit, összetevőit (pl. Rosenthal és Kobak, 2010) és a baráti viszony életkori sajátosságait elemző (pl. Walker és mtsai, 2016) kutatások szoros kapcsolatban állnak egymással, mivel a legtöbb életkori jellemzőket vizsgáló elemzés a felnőttkori barátságjellemzőkből indul ki, azok alapján vizsgálják például a serdülőkori barátságot. Ez nem véletlen, hiszen a serdülőkori baráti kapcsolat mutatja a legnagyobb hasonlóságot a felnőttkori baráti viszonnal (Kurzovic, 2015). Az életkori szakaszon alapuló értelmezés az alapja a barátság egyik legrégebbi és általános modelljének (Sullivan, 1953), melyhez szorosan kapcsolódik a barátság családi szocializáción alapuló értelmezése (Rose és mtsai, 2016), mely átfedést mutat a szükségletkielégítő funkciót középpontba állító megközelítéssel (Jordan, 2013).

Az elmúlt két évtizedben sikerült a barátság néhány értelmezési keretét empirikusan igazolni, és ezek tartalmukat tekintve jól kapcsolhatók a szociálisprobléma-megoldás főbb elméleti modelljeihez és kutatási eredményeihez. Annak ellenére, hogy a barátságban megjelenő problémák, viták, konfliktusok kevés kutatás tárgyát képezik, a felmérések eredményei egybehangzóan azt emelik ki, hogy minden életkorban, így a serdülőkorban is e társas viszony a legkevésbé terhelt személyközi problémákkal (Walen és Lachman, 2000). A baráti kapcsolatban megjelenő problémát korábban alapvetően a baráti viszony árnyoldalának tekintették, ám az elmúlt 20 évben egyre több kutatás (pl. Graber, Turner és Madill, 2016) hívja fel a figyelmet arra, hogy vannak olyan problémák és megoldási stratégiák, amelyek erősíthetik és minőségileg magasabb szintre is emelhetik a baráti viszonyt. Mindebből adódóan a baráti kapcsolatokban előforduló problémák, konfliktusok megoldási módjainak a jelenleginél alaposabb ismerete mindenképpen szükséges, amit számos, a szociális kompetencia gyermek- és serdülőkori fejlesztéséről szóló empirikus és fejlesztőprogramot ismertető munka kiemel (pl. Schoyen, 2004).

Empirikus kutatásunk célja a serdülőkori – azonos és ellentétes nemű – baráti viszony és a társas problémák megoldásának, illetve ezek kapcsolatának feltárása volt 12–13 éves (6. évfolyamos) és 16–17 éves (10. évfolyamos) diákok körében, mely mérés egy hároméves longitudinális vizsgálat első pontja volt. Tudomásunk szerint az alkalmazott mérőeszközökkel még nem vizsgálták ezt a kapcsolatot sem külföldön, sem

házánkban, illetve az azonos és az ellentétes nemű barátság összehasonlítása is igen kevés empirikus munka célja volt eddig. E céloknak megfelelően az elméleti háttérben a barátsággal kapcsolatban kizárólag annak összetevőivel és a baráti viszony életkori sajátosságaiával foglalkozó megközelítéseket ismertetjük.

ELMÉLETI HÁTTÉR

A barátság összetevőinek, funkcióinak értelmezése

Az általánosan elfogadott nézet szerint a felnőttkori barátság – akárcsak más társas kapcsolat – egy több összetevőből álló viszony (Hartup, 1996; Hartup, Laursen, Stewart és Eastenson, 1988; Rose és mtsai, 2016), melyre alapvetően az önkéntesség, a formalitások hiánya és az örömteli jelleg jellemző, általában nem tartalmaz szexuális interakciót, tartós együttélést, valamint kismértékű a közös felelősségvállalás (Argyle, 1995; Graber és mtsai, 2016). Helm (2013) szerint a legszorosabb barátság két ember között bontakozhat ki, a kapcsolatra alapvetően az önkéntesség (szabad választás) és a pozitív érzelmi viszonyulás jellemző, és számos további jellemzővel ruházható fel (pl. gyakori közös időtöltés, kölcsönösség), mely jellemzők függnek például a felek életkorától, nemétől, társadalmi-kulturális sajátosságaitól, mikro- és a makrokörnyeztetől (Hartup, 1992; Newcomb és Bagwell, 1996).

Rosenthal és Kobak (2010) a felek közötti egyenlőséget és a kapcsolat iránti erős elköteleződést tekinti a barátság alapjának, melyek lehetőséget teremtenek a kölcsönös segítségnyújtás és az érzelmi kötődés kialakulására. Furman és Rose (2015) ugyancsak az egyenlőséget, valamint a kölcsönösséget emelik ki mint alapösszetevőket, melyek nélkül nem alakulhat ki a felek között intimitás, támogatás, érzelmi biztonság és a valakihez tartozás érzése (Camirand és Poulin, 2019). Mindezekből következik, hogy a minden barátságban meglévő összetevők listája nem létezik, ám vannak olyan barátságelemek, amelyek többnyire megtalálhatók minden baráti viszonyban. Főként ezek feltárására irányultak az első empirikus vizsgálatok, és az elmúlt 15-20 évben ezen listák finomítására tesznek folyamatosan kísérletet, illetve egyre nagyobb mértékben elemzik azt, minek a hatására (pl. személyiségjellemző, külső tényező) dominálnak bizonyos összetevők egy baráti kapcsolatban, és a kapcsolat milyen hatással van az egyének más területen (pl. tanulmányi teljesítmény, önbizalom) mutatott sikerességére vagy sikertelenségére (Graber és mtsai, 2016; Rose és mtsai, 2016).

Az egyik legkorábbi, Wright (1969) által vezetett kutatás eredménye alapján a baráti viszony öt fontos összetevője különül el a csereelmélet alapján (Thibaut és Kelley, 1959). Ezen értelmezési keretet adó behaviorista elmélet szerint egy kapcsolat kialakítása és a felek számára pozitív mederbe terelése és tartása kölcsönösségi folyamatként értelmezhető, a baráti kapcsolatba is erőforrásainkat fektetjük, a másik viselkedése, tevékenysége számunkra jutalommal bír és fordítva. Wright (1974) szerint jutalomként értelmezhető a hasznosság (segítséget nyújtunk), az egótámogatás (feltárulkozunk a másik előtt), az ösztönzés (ragaszkodunk a másikhöz), az énmegerősítés (önbecsülés) és a biztonság (megbízható szövetség alakul ki). Ezeket az értékeket az egyén különböző mértékben tulajdoníthatja a barátjának, ami alapján meghatározható a

barátság intenzitása (milyen gyakran nyilvánul meg) és tartóssága (meddig viszonzott a kapcsolat).

Hasonló összetevőket határozott meg Davis és Todd (1985), és az összetevők között megtalálható a konfliktus is. A barátságban megjelenő konfliktusok minden esetben próbatétel elé állítják a kapcsolatot, lehetnek helyzeti (nem a felek okozzák, és együtt kell tenni valamit azért, hogy megszűnjön) és személyes jellegűek (a forrása valamilyen fél, és tette közvetlenül hat a másikra, illetve a viszonyra rövid vagy hosszú távon). Minél hatékonyabban és gyorsabban sikerül megoldaniuk a feleknek a konfliktust, annál erősebbnek érezhetik a baráti viszonyt. Az erősséget ezenkívül a másik egyediségének elismerése és a másik melletti elköteleződés mértéke határozza meg leginkább. Bell (1991) felhívta a figyelmet arra, hogy mint minden kapcsolat, a baráti viszony is az idő előrehaladtával változik, így a barátság-összetevők jelentősége, intenzitása is módosul, ami függ például a tagok életkörülményeitől, életeseményeitől, a közösen megélt helyzetektől, valamint attól is, fenyegeti-e a kapcsolatot bármely tag részéről a kilépés szándéka.

Mendelson és Aboud (2014) szerint a barátság értelmezhető különböző funkciók kielégítését lehetővé tevő viszonyként. A korábbi munkákban meghatározott barátság-összetevők is értelmezhetők funkciókként, ám a kutatók kiemelik (amit korábban mások nem vagy kisebb mértékben), hogy az általuk leírt hat funkciónak teljes mértékben jelen kell lennie, és ezeknek egymást erősíteniük kell egy hosszú ideig, kutatásaik alapján hat hónapnál tovább tartó kapcsolatban. A hat alapfunkció a serkentő együttlét, a segítségnyújtás, az érzelmi biztonság, a bensőségeség (intimitás), a kitartás a másik mellett és a másik elismerése. Mendelson és Aboud (1999), valamint Laird és munkatársai (2001) kutatása alapján amennyiben ezek tartósan jellemzőek a kapcsolatra, az nem kizárólag társas szempontból előnyös a felek számára, hanem pozitívan hat a tanulmányi-szakmai előmenetelre is. Az ezen elmélet alapján kidolgozott kérdőívet (Mendelson és Aboud, 2014) alkalmaztuk a jelen tanulmányban ismertetett kutatás során (a hat alapfunkciót részletesen a módszertani részben ismertetjük).

A serdülőkorúak barátságának és e kapcsolat problémáinak általános jellemzői

A barátság életszakasz-alapú értelmezéséről szóló modellek (pl. Corsaro, 1985; Sullivan, 1953; Walker és mtsai, 2016) a felnőttkori barátsághoz viszonyítják a barátság adott életkorban megfigyelhető jellemzőit, ez a fejlődésalapú megközelítés. Hangsúlyozzák, hogy az iskolai évek kezdetén már megjelennek azok a jellemzők, amelyek a felnőttkori barátságnak is szerves összetevői, azonban ahhoz, hogy 7–11 éves korban ezek markánsná váljanak, szükség van néhány társas tapasztalatra az óvodai évek alatt: a másikkal való gyakori találkozásra, a találkozás vágyára, illetve az együttes játéktevékenységre. Kisiskoláskorban a közös időtöltés már nem csupán a játékidőt jelenti, s gyakori a felek közötti féltékenység, hiszen az ekkor főként azonos neműek között kialakuló barátságra már mint egyedi elkötelezett kapcsolatra gondolnak (Selman, 1981, idézi F. Lassú, 2004).

A kisgyermekkorból a serdülőkorba való átmenet egyik legszembetűnőbb jellemzője a szülőkről való leválás, mely alapvető szereppel bír az autonómia hosszú távú

kialakításában (Hartup, 1983). Steinberg és Silverberg (1986) szerint a szülőktől való érzelmi függetlenség elérése lehetővé teszi a saját élet feletti kontroll érzését, ami magabiztosságot ad, illetve lehetőséget teremt az önszabályozásra. A serdülőkortól fokozatosan az autonómia és a kölcsönös függés kiegyensúlyozott, egyidejű jelenléte válik hangsúlyossá a baráti kapcsolatban is (Selman, 1981, idézi F. Lassú, 2004), ami fontos szerepet játszik abban, hogy a nézetkülönbség feloldásának módja erőteljesen változik: a korábbi életszakasszal ellentétben nagyon igénylik az eltérő érzelmek, gondolatok megvitatását, aminek a célja a közös nevező kialakítása, az ellentétek feloldása, ami meg is erősítheti a kapcsolatot, tehát a véleménykülönbségek és viták nem szükségszerűen vezetnek a kapcsolat felbomlásához. Ez merőben más, mint a nem baráti kapcsolatokban mutatkozó problémamegoldás, hiszen serdülőkorbán fokozatosan gyakoribb megoldási mód az elkerülés, vagy az impulzív, érzelemalapú, olykor agresszív reakció (D’Zurilla, Nezu és Maydeu-Olivares, 2004; Kasik, 2015b).

A serdülőkori baráti kapcsolatban fokozatosan válik egyre fontosabbá a reciprocitás, a bizalom és a kölcsönös tisztelet az együtt töltött idő növelése mellett, mely összetevők már a felnőttkori barátság alappillérei (Rose és mtsai, 2016; Sullivan, 1953). Zimmermann (2004) kutatásai alapján 13–14 éves kortól a barátság egyben az érzelmi biztosságot, intimitást nyújtó kapcsolatot is jelenti, ami nagymértékben segíti a másik melletti elköteleződést, aminek nagy szerepe van iskolai környezetben a csoporton belüli problémák, konfliktusok megoldásában: általában annak adnak igazat, akiket barátjuknak tekintenek, illetve akihez érzelmileg közel állnak.

Az érzelmi biztosság növeli a barátság időtartamát is. Bukowski, Hoza és Boivin (1994) szerint a magas érzelmi biztossággal („szeret”, „támogat”, „segít a bajban”) jellemzett barátságokra magasabb fokú bizalom és támogatás jellemző, mint az alacsony érzelmi biztosságot nyújtó barátságokra. Mendelson és Aboud (2014) kutatásai alapján a serdülőkör közepétől válik nagyon fontossá a baráti kapcsolatokban – a folyamatos együttléttel és segítségnyújtással is biztosított bensőségesség és érzelmi biztosság mellett – a másik melletti kitartás (erős elköteleződés) és az elismertség.

A barátságfunkciókat középpontba állító megközelítés (Mendelson és Aboud, 2014) szerint a serdülőkori baráti kapcsolat konfliktusai leginkább abból fakadnak, ha a kapcsolat nem elégíti ki azokat a funkciókat, amelyekért a barátság létrejött. Az eddigi kutatások alapján az elköteleződés (Lamm, Weismann és Keller, 1998; Selman, 1981), az érzelmi biztosság (Aboud és Mendelson, 1996), a másik elismerésének (Mendelson és Aboud, 1999), támogatásának (Pikó, 1996) és segítésének (F. Lassú, 2004; Lamm és mtsai, 1998) a lazulása okozza a legtöbb vitát, konfliktust a felek között, melyek nem megfelelő kezelése a baráti viszony megszűnéséhez vezethet.

A szociálisprobléma-megoldás értelmezése

A szociálisprobléma-megoldás értelmezéséről igen sok modell ismert (pl. Crick és Dodge, 1994; D’Zurilla és Goldfried, 1971; D’Zurilla és mtsai, 2002, 2004; Frauenknecht és Black, 2009; Spivack és Shure, 1976), melyek alapján számos mérőeszközt dolgoztak ki a problémamegoldás teljes és egy-egy részfolyamatának mérésére. Kutatásunk során a D’Zurilla és munkatársai (2002) által létrehozott SPSP-R-t (Social

problem-Solving Inventory–Revised) alkalmaztuk, így a szociálisprobléma-megoldás jellemzőinek ismertetésekor főként ennek elméleti háttérét mutatjuk be.

Spivack és Shure (1976) modellje a hatékony, a felek számára kielégítő probléma-megoldás feltételeit tartalmazza, melyek egyben a problémamegoldás mint folyamat részfolyamatai: az egyén legyen érzékeny a probléma iránt (problémaérzékenység, orientáltság), meg tudja határozni a problémát (definiálás), keressen alternatív megoldási módokat (megoldási lehetőségek keresése), számoljon a következményekkel, és értékelje azokat (következmények végiggondolása és értékelése), a teljes probléma-megoldó folyamat alatt monitorozza viselkedését, gondolkodását és érzelmeit, valamint ezek kapcsolatát (önreflexió).

A Spivack és Shure (1976) által kidolgozott modell alapján különítette el D’Zurilla és Goldfried (1971) a szociálisprobléma-megoldás három összetevőjét, a személyközi problémát (ennek észlelésével és definiálásával kezdődik a folyamat), a probléma-megoldást mint gondolkodási folyamatot (definiálás, lehetséges megoldási módok átgondolása, döntés, következmény bejósolása) és a problémamegoldó viselkedést (ennek számos formája lehetséges). Ezt a modellt alapul véve D’Zurilla és Nezu (1982) elkülönítette a gondolkodási folyamat orientáló (viszonyuló) és megoldó szakaszát, ezek egységét tekintették szociálisprobléma-megoldásnak. Az orientációs szakasz adja a megoldási folyamat motivációs-érzelmi bázisát: a probléma iránti fogékonyságot (problémának tartom vagy sem), az érzelmi odafordulást (milyen érzelmeket vált ki), a megoldáskeresés és a megoldás iránti elköteleződést (akarom-e a megoldást, és kitartok a céljaim mellett), valamint az énhatékonyságot (meg tudom oldani vagy sem, ha igen, milyen sikerrel). Maydeu-Olivares és D’Zurilla (1996) szerint a probléma-megoldás orientációs szakaszában gondolkodásunk egy pozitív és egy negatív motivációs-érzelmi dimenzió mentén zajlik, a megoldói szakaszban pedig az aktuális probléma megoldásának megtervezése és kivitelezése történik, az életkor növekedésével egyre inkább figyelembe véve a helyzet és a másik személy sajátosságait.

D’Zurilla és munkatársai (2002, 2004) serdülők és felnőttek körében végzett empirikus vizsgálataik alapján három általános megoldói stílust különítettek el: (1) racionális, (2) impulzív és (3) elkerülő, melyek a problémamegoldó gondolkodás eredményeként megnyilvánulhatnak a viselkedésben, ezek általános problémamegoldó viselkedési formáknak tekinthetők. A racionális problémamegoldó a tényeket helyezi előtérbe, és azokat mindvégig a középpontban tartja, több alternatív lehetőséget gondol végig, számol a következményekkel, érdeklí partnere nézőpontja, véleménye, sokat kérdez, saját álláspontja mellett kiáll, asszertívan kommunikál, de képes elismerni, ha téved. Az impulzív a megoldást segítő tények közül csak néhányat vesz figyelembe, érzelmei – gyakran negatív érzelmei – erőteljesen befolyásolják a tények kiválasztásában és a megoldás kivitelezésében, gyorsan dönt, kapkod, elsősorban saját érdekei érvényesítésére törekszik, valamint a másikat gyakran ellenfélnek tekinti. Az elkerülő problémamegoldó a megoldást a szükségesnél hamarabb fejezi be, illetve azt másokra hárítja, vagy el sem kezdi, legkevésbé ő vállalja a felelősséget tetteiért. A szerzők szerint mindenkinél megállapítható a tipikus stílus (általános stílus), illetve egy-egy adott helyzetben tanúsított viselkedésben főként egy dominál, ugyanakkor a probléma természetete, a helyzet sajátosságai (pl. milyen szerepben áll az egyén) és az egyéb személyiségjellemzők nagymértékben befolyásolják azt, ezáltal a stílusváltás vagy a kettős, hármas stílusdominancia minden problémahelyzet esetében lehetséges.

MÓDSZER

Célok

Az empirikus vizsgálat célja a szociálisprobléma-megoldás és a barátság jellemzőinek és kapcsolatának feltárása volt 12–13 és 16–17 évesek (6. és 10. évfolyamosok) körében, mely kutatás egy longitudinális vizsgálat első mérési pontja. Azt vizsgáltuk, miként látják a diákok problémamegoldásukat nem barátaikkal, illetve azonos és ellentétes nemű barátaikkal kapcsolatban, illetve e vélekedések között van-e jelentős életkor és nem szerinti eltérés.

Hipotézisek

A kutatás során öt hipotézist fogalmaztunk meg. Ezek közül kettő (H_1 , H_2) a szociálisprobléma-megoldás működésével, egy (H_3) a barátságfunkciók fontosságával, kettő (H_4 , H_5) az ezek közötti összefüggésekkel kapcsolatos.

H_1 : *Szociálisprobléma-megoldás nem barátok között.* Az elmúlt 10 évben az SPSI-R-rel igen sok – keresztmetszeti és longitudinális – vizsgálatot (Kasik, 2014, 2015a) végeztek már serdülők körében, a most bemutatott kutatás során ezen jellemzőket vártuk a nem baráti kapcsolatok esetében. A korábbi vizsgálatok alapján a *negatív orientáció* (negatív viszonyulás a problémához és alacsony megoldási hajlandóság, alacsony önbizalom) a 16–17 évesekre, ennek ellentéte, a *pozitív orientáció* a 12–13 évesekre jellemzőbb (Kasik, 2015a), illetve a fiatalabbak és az idősebbek körében is a lányokra jellemzőbb a *negatív orientáció* (Kasik, Gál és Tóth, 2018). Az *impulzivitás* (érzelemalapú megoldás, kapkodás, kevés lehetőség számbavétele) mindkét mért életkorban magas, a *racionalitás* (tények mentén történő elemzés, több lehetőség végiggondolása, következmények figyelembevétele) és az *elkerülés* (a megoldás megkezdése, majd abbahagyása, vagy egyáltalán nincs megoldás, alacsony felelősségvállalás, annak másra hátrítása) az idősebbekre jellemzőbb; a lányokra az *impulzivitás*, a fiúkra a *racionalitás* és az *elkerülő* stílus jellemzőbb mindkét életkorban (D’Zurilla és mtsai, 2002; Kasik, 2014, 2015a).

H_2 : *Szociálisprobléma-megoldás azonos és ellentétes nemű barátok között.* Feltételeztük, hogy a *pozitív orientáció* jellemzőbb mind a fiatalabb, mind az idősebb korcsoportban akár azonos, akár ellentétes nemű a barát, hiszen alapvetően a barátság megtartása a cél (Grant, 1997), valamint az azonos és az ellentétes nemű barát esetében is mindkét életkori csoportra leginkább a *racionalitás* jellemző, amelyet alapvetően meghatároz egyrészt az, hogy a problémamegoldásra ebben az életszakaszban általánosan jellemző ennek fokozatos erősödése (Shulman és Laursen, 2002; Tamm, Tulviste és Ulm, 2018), másrészt a *pozitív orientáció* tipikusan a *racionalitással* mutatja a legerősebb kapcsolatot (D’Zurilla és mtsai, 2002, 2004).

H_3 : *Vélekedés a barátságfunkciókról.* A funkciókról való vélekedés esetében – nem számolva az esetleges családi-kulturális különbségekből fakadó tényezők hatásával, melyeket nem tártunk fel – Mendelson és Aboud (1999, 2014) kutatásainak eredményét vártuk: mindkét életkorban és mindkét barátság típus esetében fontos funkció a *serkentő együttlét* és a *segítségadás*. Azonban a serdülőkor előrehaladtával – függetlenül a barát nemétől – fontosabbá válik a barátság melletti *kitartás* és az *elismertség*. Mindegyik funk-

ció esetében az idősebbeknél érhető tetten nem szerinti különbség: a lányok számára fontosabb a funkciók megléte, megélése.

H₄: A barátságfunkciók és a szociálisprobléma-megoldás kapcsolata. Mivel e két mérőeszközzel nem végeztek még együttes elemzést, ezért csak a más eszközöket alkalmazó vizsgálatok eredményei alapján lehet feltételezéseket megfogalmazni, figyelembe véve az alkalmazott eszközök által mért dimenziók tartalmát (pl. Grant, 1997; Mendelson és Aboud, 1999, 2014). Ezek alapján feltételeztük, hogy a *pozitív orientáció* és a *racionalis* stílus pozitív kapcsolatban áll mindkét életkorban és barátságtípusnál az MFQ által mért funkciókkal, valamint negatív kapcsolatban a *negatív orientációval*, az *impulzivitással* és az *elkerüléssel*.

H₅: Nem baráttal, azonos és ellentétes nemű baráttal való problémamegoldás eltérése. Ugyancsak korábbi hasonló elemzések (pl. Mendelson és Aboud, 1999, 2014) mentén fogalmaztuk meg, hogy az azonos és az ellentétes nemű baráttal kapcsolatos problémamegoldás jellemzői feltehetően hasonlóbbak, mint akár a nem barát és az azonos nemű, akár a nem barát és az ellentétes nemű baráti kapcsolatra jellemző problémamegoldás.

Minta

A nem reprezentatív mintával végzett kutatásban – mely egy hároméves longitudinális mérés első pontja – Békés, Csongrád és Pest megye általános iskoláiból és középiskoláiból (gimnáziumaiból) vettek részt 6. (12–13 éves) és 10. évfolyamos (16–17 éves) diákok (N = 307). A két életkori csoport kiválasztását a baráti kapcsolatok alakulásáról és a problémamegoldás életkori sajátosságairól szóló elméleti és empirikus munkák indokolták (mindkettő esetében markáns – jelentős fejlődésre, változásra utaló – az eltérés a serdülőkor elején és közepén lévők között), valamint az, hogy e két életkorban feltételezhető már stabilabb, a serdülőkori barátságjellemzőket mutató baráti kapcsolat (a felső tagozaton az általános iskolai évek alatt fokozatosan, a 10. évfolyamon a középiskola 1,5 éve alatt formálódhat). Az adattisztítást követően három diák adatSORÁT törölni kellett, mivel nagyon sok esetben nem töltötték ki a kérdőívet, így a végső minta 304 fős. A 6. évfolyamosok (N = 138, fiú = 62, lány = 76) átlagéletkora 13,09 év (SD = 0,89), a 10. évfolyamosoké (N = 166, fiú = 70, lány = 96) 16,18 év (SD = 0,52).

A vizsgálat jellegéből adódóan nem mindig a teljes elemszámmal végeztük az elemzéseket. A barátság jellemzőinek feltárása azonos és ellentétes nemű baráttal kapcsolatban is történt, a kérdőívben jelölni kellett, hogy a diák rendelkezik vagy sem azonos és ellentétes nemű baráttal. A 6. évfolyamosok közül négy (1 fiú és 3 lány), a 10. évfolyamosok közül hat (2 fiú és 4 lány) diák jelölte meg, hogy neki nincs azonos nemű barátja. Az ellentétes nemű barát hiányát jóval többen jelölték: a 6. évfolyamosok közül 41 (32 fiú és 9 lány), a 10. évfolyamosok közül 38 (23 fiú és 15 lány) diák. Olyan tanuló nem volt, aki mindkét esetben a barátság hiányát adta volna meg. Mindezek alapján az azonos nemű barát esetében az elemzéseket a 6. évfolyamon 134, a 10. évfolyamon 160 fővel, az ellentétes nemű barát esetében a 6. évfolyamon 93, a 10. évfolyamon 128 fővel végeztük.

Mérőeszközök

A kutatásban két – korábban általunk adaptált – mérőeszközt alkalmaztunk. A szociálisprobléma-megoldás vizsgálatára a Social Problem-Solving Inventory–Revised (SPSI–R, D’Zurilla és mtsai, 2002; magyar változat: Kasik, Nagy és Fűzy, 2010), a barátság funkcióinak elemzésére a McGill Friendship Questionnaire (MFQ, Mendelson és Aboud, 2014; magyar változat: Kasik, Jámbori, Gál és Tóth, 2021) mérőeszközt használtuk. Mindkét kérdőív kötött felhasználású, a szerzők felé folyamatos adatszolgáltatási kötelezettséggel.

SPSI–R: Az eredeti és a magyar változat egyaránt 25 kijelentést tartalmaz, öt faktor (faktor/öt kijelentés) mentén méri a szociálisprobléma-megoldás jellemzőit: *pozitív orientáció* (pl. Meg tudom oldani a problémáimat.) és *negatív orientáció* (pl. Túl sokat aggódom a problémáim miatt.), valamint *racionális* (pl. Megpróbálok minél több megoldási lehetőséget keresni.), *impulzív* (pl. Ideges vagyok problémamegoldás közben.) és *elkerülő* (pl. Húzom-halasztom a problémák megoldását.) problémamegoldási stílus, melyek tartalmát a tanulmány elméleti háttérében ismertettük. A kijelentéseket ötfokú skálán kell értékelni (0 = egyáltalán nem jellemző rám – 4 = teljes mértékben jellemző rám). A kérdőív reliabilitása megfelelő volt mindkét életkorban mindegyik mérés és faktor esetében (Cronbach- α = 0,70–0,87).

MFQ: Az eredeti kérdőív 30 állítást tartalmaz, a magyar változat (Kasik és mtsai, 2021) 26 állítást, és utóbbi az eredetivel megegyezően hat faktor (faktor/öt kijelentés) mentén méri a barátságfunkciók jellemzőit: *serkentő együttlét* (pl. Megnevettem.), *segítségnyújtás* (pl. Segít, amikor szükségem van rá.), *bensőségeség* (pl. Elmondhatom neki a titkaimat.), *kitartás* (pl. Akkor is a barátom akarna maradni, ha veszekednénk.), *elismertség* (pl. Mellette okosnak érzem magam.) és *érzelmi biztonság* (pl. Segít lenyugodni, ha ideges vagyok.). A kijelentéseket nyolcfokú skálán kell értékelni (1 = soha – 8 = mindig). A kérdőív reliabilitása megfelelő volt mindkét életkorban és mindegyik faktor esetében (Cronbach- α = 0,78–0,91). A *serkentő együttlét* faktor azt méri, mennyire jellemző az egyénre annak vágya, hogy minél több tevékenységet végezhesen a barátjával (pl. tanulás, szórakozás); illetve mennyire gondolja úgy, hogy a közös tevékenységek pozitív érzéseket váltanak ki belőle (Buhrmester, 1990). A *segítség* faktor tételei arról szólnak, hogy mennyire nyújtanak segítséget a felek egymásnak; mennyire gondolják azt, hogy a segítségadásnak kölcsönösnek kell lennie. A *bensőségeség* faktor tételei azt mérik, mennyire fogadják el a felek a másik érzelmeit és gondolatait; mennyire támogatják a másikat (Wright, 1991). Az *érzelmi biztonság* faktorai azt mérik, mennyire alkalmas a baráti kapcsolat arra – problémás és nem problémás helyzetben –, hogy a felek örömet és megnyugvást okozzanak a másiknak, titkaikat megőrizték (Wright, 1991). A *kitartás* faktor a baráti kapcsolatban való maradás erősségét méri, illetve azt is feltárja, mekkora a szándéka a kapcsolaton belüli problémák, csalódások, viták esetén a fenntartást biztosító leghatékonyabb megoldás megkeresésének (Selman, 1981). Az *elismertség* faktor tételei arról szólnak, hogy a kapcsolat tagjai mennyire erősítik a másik énképét, hogyan fejeznek ki kritikát, miként jelenik meg a tagok közötti inspiráló, pozitív és felfelé hasonlításra alapuló versengés (Bukowski és mtsai, 1994).

Statisztikai eljárások

A belső konzisztencia megbízhatóságának mutatójával a Cronbach- α -t választottuk, amely Nunnally (1978) szerint 0,7-es értéktől elfogadható, 0,8-tól jó. Az életkori és a nem szerinti eltérések feltárását kétmintás t-próbával, az egy életkori csoportban az azonos és az ellentétes nemű baráttal kapcsolatos jellemzők összevetését egymintás t-próbával végeztük (Vargha, 2000). A korrelációelemzések során a Pearson-féle r -t, a korrelációs értékek különbözőségének vizsgálatára z -próbát alkalmaztunk (Vargha, 2000).

Adatfelvételi eljárás, etikai vonatkozások

A vizsgálat egy nagyobb, komplexebb kutatás keretében zajlott (Dinamikus tudásintegráció – társadalmi megújulás). A kutatást a Pszichológiai Kutatások Egyesült Etikai Bíráló Bizottsága (EPKEB) hagyta jóvá (az etikai engedély száma: 2017/125), illetve az adatok felvételére igazgatói és szülői engedélyt is kaptunk.

Az adatfelvétel 2020 februárjában indult, a koronavírus-járvány miatt március második hetében megszakadt, de még így is közel 70%-os a kitöltöttség aránya. A kérdőívek kitöltése három tanítási órát vett igénybe: az első alkalommal a nem baráttal kapcsolatos problémamegoldást mérő kérdőívet töltötték ki, a kérdőívben instrukcióként az szerepelt, hogy osztálytársaikra gondoljanak, amikor kitöltik a kérdőívet, semmiképp ne a barátaikra. A második alkalommal (egy hét múlva) az azonos nemű baráttal kapcsolatos barátságfunkciókat mérő és az ehhez kapcsolódó problémamegoldást mérő kérdőívet töltötték ki. Az SPSI-R instrukciójában az szerepelt, hogy azonos nemű barátira gondoljanak kitöltés közben, és ha nincs ilyen barátjuk, akkor ne töltsék ki (ekkor egy X-et kellett tenni a kért helyre). A harmadik alkalommal (szintén egy hét elteltével) ugyanezt a két kérdőív párt az ellentétes nemű baráttal kapcsolatban töltötték ki, az instrukcióban szintén pontosan szerepelt, hogy kire gondoljanak, s ha nincs ellentétes nemű barátjuk, mit tegyenek. A diákok munkáját minden esetben a pedagógusok, legtöbbször az osztályfőnökök felügyelték.

EREDMÉNYEK

A barátságfunkciók értékelése

A barátságfunkciók jellemzőit életkori és életkoronként nem szerinti bontásban elemeztük. Az 1. táblázat az életkori különbségeket tartalmazza, s csak azokat, amelyek esetében az eltérés szignifikáns.

Az azonos nemű barát esetében csak a *kitartás* és az *elismertség* faktoron jelentős az életkori különbség, mindkét barátságfunkciót fontosabbnak tekintik a 10. évfolyamosok (1. táblázat). Az ellentétes nemű barát esetében e két funkció szintén jellemzőbb a 10. évfolyamosokra, valamint a *bensőségességet* is fontosabbnak tekintik. A szórásérté-

1. táblázat. Szignifikáns életkori különbségek az MFQ-faktorokon (N = 304)

Faktor	Azonos nemű barát			Ellentétes nemű barát		
	6. évfolyam M (SD)	10. évfolyam M (SD)	t (p)	6. évfolyam M (SD)	10. évfolyam M (SD)	t (p)
Kitartás	7,17 (1,05)	7,53 (1,28)	-2,34 (0,04)	6,53 (1,48)	6,98 (1,34)	-2,18 (0,03)
Elismertség	5,94 (1,23)	6,28 (1,29)	-2,12 (0,03)	5,71 (1,61)	6,29 (1,28)	-2,85 (0,005)
Bensőségeség		-		6,24 (1,88)	6,79 (1,43)	-1,99 (0,03)

kek az almintán belüli egyéni különbségek mértékét mutatják: a fiú-fiú és a lány-lány kapcsolatoknál a fiatalabbaknál nagyobb ez az érték, az ellentétes nemű kapcsolatoknál az idősebbeknél.

Az azonos nemű baráttal kapcsolatos funkcióértékelés nem szerinti különbségei jóval markánsabb életkori eltérést mutatnak. Míg a 6. évfolyamosoknál három faktornál (*segítés*, *bensőségeség*, *érzelmi biztonság*) szignifikáns a fiúk és a lányok különbsége, addig a 10. évfolyamosoknál – az *elismertség* faktor kivételével – mindegyiknél. A 6. évfolyamon mindhárom faktoron a lányok értékei magasabbak (*segítség*: $M_{\text{fiú}} = 6,18$, $SD = 1,21$; $M_{\text{lány}} = 7,01$, $SD = 0,97$, $t = -3,85$, $p = 0,000$; *bensőségeség*: $M_{\text{fiú}} = 6,45$, $SD = 1,57$; $M_{\text{lány}} = 7,33$, $SD = 0,96$, $t = -3,46$, $p = 0,005$; *érzelmi biztonság*: $M_{\text{fiú}} = 5,68$, $SD = 1,53$; $M_{\text{lány}} = 6,95$, $SD = 1,06$, $t = -5,002$, $p = 0,000$). A 10. évfolyamosok körében szintén a lányok átlagértékei magasabbak (*serkentő együttlét*: $M_{\text{fiú}} = 6,94$, $SD = 0,84$; $M_{\text{lány}} = 7,33$, $SD = 0,57$, $t = -3,71$, $p = 0,000$; *segítés*: $M_{\text{fiú}} = 6,41$, $SD = 1,26$; $M_{\text{lány}} = 6,95$, $SD = 0,77$, $t = -3,58$, $p = 0,001$; *bensőségeség*: $M_{\text{fiú}} = 6,64$, $SD = 1,24$; $M_{\text{lány}} = 7,21$, $SD = 0,84$, $t = -3,66$, $p = 0,000$; *kitartás*: $M_{\text{fiú}} = 7,30$, $SD = 0,81$; $M_{\text{lány}} = 7,67$, $SD = 0,54$, $t = -3,54$, $p = 0,001$; *érzelmi biztonság*: $M_{\text{fiú}} = 5,67$, $SD = 1,49$; $M_{\text{lány}} = 6,65$, $SD = 1,05$, $t = -5,16$, $p = 0,000$).

Az azonos neművel szemben az ellentétes nemű baráttal kapcsolatos funkcióértékelésben igen kevés különbség azonosítható az idősebbek csoportjában. A fiatalabbaknál nincs is olyan faktor, amely mentén eltérés lenne a fiúk és a lányok értékelésében. A 10. évfolyamosoknál szintén a lányok számára fontosabb a *serkentő együttlét* ($M_{\text{fiú}} = 6,45$, $SD = 1,51$; $M_{\text{lány}} = 7,34$, $SD = 0,81$, $t = -4,42$, $p = 0,000$) és a *kitartás* ($M_{\text{fiú}} = 6,54$, $SD = 1,63$; $M_{\text{lány}} = 7,31$, $SD = 0,96$, $t = -3,37$, $p = 0,001$).

Problémamegoldás nem baráttal és baráttal

Nem baráti kapcsolatokra jellemző problémamegoldás

Az SPSI-R első kitöltésekor kortársakra, ám nem barátokra kellett gondolniuk a diákoknak. A társas problémák megoldásának jellemzőit szintén életkori és adott életkorban nem szerinti bontásban elemeztük. A 2. táblázat szintén csak azokat a faktorokat tartalmazza, amelyek esetében az eltérés szignifikáns.

2. táblázat. Szignifikáns életkori különbségek az SPSI-R-faktorokon – nem baráti kapcsolat (N = 304)

Faktor	6. évfolyam M (SD)	10. évfolyam M (SD)	t (p)
Negatív orientáció	2,32 (0,58)	2,72 (1,45)	52,1 (0,03)
Racionalitás	2,33 (0,53)	2,84 (0,67)	67,7 (0,01)
Elkerülés	1,54 (0,42)	1,83 (0,66)	59,1 (0,02)

A *negatív orientáció* szignifikánsan jellemzőbb a 10. évfolyamosokra (2. táblázat), ám a *pozitív orientáció* mentén nincs jelentős életkori különbség (6. évfolyam: M = 2,81, SD = 0,71; 10. évfolyam: M = 2,53, SD = 0,54, t = 18,6, p = 0,07). Szintén nincs számottevő eltérés az *impulzivitás*ban, mindkét életkorban magas értéket értek el a diákok (6. évfolyam: M = 2,69, SD = 0,42; 10. évfolyam: M = 3,03, SD = 0,69, t = 14,4, p = 0,06), azonban a *racionális* és az *elkerülő* stílus az idősebbekre jellemzőbb. A viszonyulást mérő faktorokon a 6. évfolyamosokra, a megoldási stílusok esetében a 10. évfolyamosokra jellemző nagyobb egyéni különbség a szórásértékek alapján.

A 6. évfolyamos lányokra jellemzőbb a *negatív orientáció* és az *impulzivitás*, a fiúkra a *racionalitás* (*negatív orientáció*: M_{fiú} = 2,18, SD = 0,54; M_{lány} = 2,57, SD = 0,54, t = 43,4, p = 0,02; *impulzivitás*: M_{fiú} = 2,07, SD = 0,34; M_{lány} = 2,58, SD = 0,34, t = 55,2, p = 0,001; *racionalitás*: M_{fiú} = 2,45, SD = 0,23; M_{lány} = 2,10, SD = 0,38, t = 54,1, p = 0,01). A 10. évfolyamos lányok az *impulzivitás*, a fiúk a *racionalitás* és az *elkerülés* faktoron értek el magasabb átlagértéket (*impulzivitás*: M_{fiú} = 3,12, SD = 0,47; M_{lány} = 2,87, SD = 0,48, t = 59,4, p = 0,001; *racionalitás*: M_{fiú} = 2,67, SD = 0,34; M_{lány} = 2,04, SD = 0,38, t = 39,2, p = 0,03; *elkerülés*: M_{fiú} = 1,97, SD = 0,65; M_{lány} = 1,11, SD = 0,34, t = 38,6, p = 0,01).

Problémamegoldás azonos és ellentétes nemű baráti kapcsolatban

Mivel ugyanazok a diákok értékelték azonos és ellentétes nemű barátaikkal való problémás kapcsolataik megoldását, így annak összevetésére, hogy e két értékelés között van-e jelentős különbség, alkalmazható egymintás t-próba (I. Vargha, 2001). A két életkori almintában a nemek aránya igen eltérő, így ezt az elemzést csak az életkor mentén végeztük el.

A 6. évfolyamosoknál a *negatív orientáció* értéke magasabb ellentétes nemű barátjukkal kapcsolatos probléma esetén (t_{azonos} = 15,11, M = 1,01, SD = 0,87, t_{ellentétes} = 10,71, M = 1,15, SD = 0,86, p = 0,00), ezzel szemben azonos nemű barátjukkal megélt nézeteltéréskor jellemzőbb rájuk a *pozitív orientáció* (t_{azonos} = 27,23, M = 2,45, SD = 0,47, t_{ellentétes} = 37,51, M = 2,41, SD = 0,74, p = 0,00). Mindhárom megoldási stílus jobban jellemző az azonos nemű baráti kapcsolatra (*racionalitás*: t_{azonos} = 31,85, M = 2,61, SD = 0,87, t_{ellentétes} = 21,81, M = 2,52, SD = 1,01, p = 0,00; *impulzivitás*: t_{azonos} = 28,80, M = 1,81, SD = 0,66, t_{ellentétes} = 19,28, M = 1,72, SD = 0,79, p = 0,01; *elkerülés*: t_{azonos} = 13,24, M = 1,26, SD = 0,99, t_{ellentétes} = 8,55, M = 1,01, SD = 1,01, p = 0,00).

A 10. évfolyamosoknál a *pozitív orientáció* mentén nincs különbség. Akárcsak a 6. évfolyamosoknál, a *negatív orientáció* a 10. évfolyamosoknál is az ellentétes nemű barát-

jukkal kapcsolatos probléma esetén jellemzőbb ($t_{\text{azonos}} = 20,45$, $M = 1,39$, $SD = 0,91$, $t_{\text{ellentétes}} = 17,18$, $M = 1,46$, $SD = 0,95$, $p = 0,00$) és a *racionalitás* az azonos neműnél ($t_{\text{azonos}} = 38,61$, $M = 2,74$, $SD = 0,93$, $t_{\text{ellentétes}} = 34,71$, $M = 2,41$, $SD = 0,91$, $p = 0,00$). Azonban a fiatalabbakkal ellentétben az *impulzivitás* ($t_{\text{azonos}} = 28,77$, $M = 1,65$, $SD = 0,76$, $t_{\text{ellentétes}} = 23,63$, $M = 1,69$, $SD = 0,81$, $p = 0,00$) és az *elkerülés* ($t_{\text{azonos}} = 16,19$, $M = 1,16$, $SD = 0,92$, $t_{\text{ellentétes}} = 11,93$, $M = 1,13$, $SD = 1,08$, $p = 0,00$) nem az azonos, hanem az ellentétes nemű baráttal kapcsolatos problémák megoldásakor jellemzőbb.

A nem baráttal, az azonos és az ellentétes nemű baráttal való problémamegoldás kapcsolata

Korrelációelemzéssel vizsgáltuk a nem baráttal, az azonos és az ellentétes nemű baráttal való problémamegoldásról gondoltak együtt járását mindkét életkorban (az almin ták alacsony elemszáma miatt nemek mentén nem). Ezek az adatok nem értelmezhetőek ok-okozati kapcsolatként, csak arról árulkodnak, mennyire hasonlóan vélekednek a diákok eltérő személyekkel kapcsolatban a társas problémák megoldásának vizsgált dimenzióiról.

A 3. táblázat a 6. évfolyamosok, a 4. táblázat a 10. évfolyamosok eredményeit szemlélteti: a korábbi alfejezetekben szerepelnek az átlagok, itt most csak a korrelációs értékeket tüntettük fel, illetve a dőlttel szedett értékek a legerősebbek a z-próba alapján (minden esetben $p < 0,05$).

3. táblázat. A nem baráttal, az azonos és az ellentétes nemű baráttal való problémamegoldás kapcsolata a 6. évfolyamosok körében (N = 138, azonos nemű = 134, ellentétes nemű = 93)

Faktor	Azonos nemű barát – nem barát	Ellentétes nemű barát – nem barát	Azonos nemű barát – ellentétes nemű barát
Negatív orientáció	0,23	0,32	0,84
Pozitív orientáció	0,28	0,29	0,65
Racionalitás	0,27	0,21	0,72
Impulzivitás	0,12	0,18	0,64
Elkerülés	0,39	0,28	0,81

A 6. évfolyamosoknál (3. táblázat) mindegyik SPSI–R faktor esetében az azonos és az ellentétes nemű baráttal összefüggő problémamegoldás közötti kapcsolat a legerősebb ($r = 0,64–0,84$). A *negatív orientáció* és az *elkerülés* korrelációs értékének erőssége nem különbözik szignifikánsan, e kettőnek a kapcsolata a legerősebb, ezek mentén vélekednek a leginkább hasonlóan a diákok. Ezen értékeknél jóval alacsonyabbak a bármelyik barátságstípus és a nem barát közötti értékek ($r = 0,12–0,39$).

A 10. évfolyamosoknál (4. táblázat) szintén a két barátságstípus mentén értékelt problémamegoldás közötti kapcsolat a legerősebb mind az öt faktornál ($r = 0,61–0,82$). A 10. évfolyamosoknál sem különbözik számottevően a *negatív orientáció* és az *elkerülés* korrelációs értékének erőssége, e kettő kapcsolata a legerősebb, itt vélekednek a leginkább hasonlóan a diákok. Ezen értékeknél ugyancsak jóval alacsonyabbak a bármelyik barátságstípus és a nem barát közötti értékek ($r = 0,11–0,41$). Három korrelációs

4. táblázat. A nem baráttal, az azonos és az ellentétes nemű barátal való problémamegoldás kapcsolata a 10. évfolyamosok körében (N = 166, azonos nemű = 160, ellentétes nemű = 128)

Faktor	Azonos nemű barát – nem barát	Ellentétes nemű barát – nem barát	Azonos nemű barát – ellentétes nemű barát
Negatív orientáció	0,20	0,11	0,81
Pozitív orientáció	0,41	0,39	0,61
Racionalitás	0,31	0,41	0,69
Impulzivitás	0,18	0,22	0,74
Elkerülés	0,41	0,37	0,82

érték statisztikailag nem különbözik jelentősen (0,37, 0,39, 0,41), ezek a legerősebb kapcsolatok, melyek közül a *pozitív orientáció* és az *elkerülés* hasonló a nem barát és az azonos nemű barát, valamint a nem barát és az ellentétes nemű barát esetében. A legmagasabb értékek egyike ($r = 0,41$) a *racionalitás* faktornál található a nem barát és az ellentétes barát között.

A barátságfunkciók és a problémamegoldás kapcsolata azonos és ellentétes nemű barátok esetében

Szintén korrelációs számítással tártuk fel a barátságfunkciók és a szociálisprobléma-megoldás faktorainak összefüggését mindkét életkorban, illetve az azonos és az ellentétes nemű baráti kapcsolat mentén. A 6. évfolyamosok korrelációs értékeit az 5. táblázat, a 10. évfolyamosok értékeit a 6. táblázat tartalmazza.

A 6. évfolyamosok (5. táblázat) körében a barátságfunkciók kizárólag a megoldási stílusokkal (*racionális, impulzív, elkerülő*) állnak szignifikáns kapcsolatban, az orientációkkal nem. A *serkentő együttlét* és a *segítés* mindhárom stílussal, a *racionalitással* pozitív, az *impulzivitással* és az *elkerüléssel* negatív – biztos, ám gyenge, 0,2–0,4 közötti

5. táblázat. A barátságfunkciók és a problémamegoldás kapcsolata azonos és ellentétes nemű barát esetében a 6. évfolyamosok körében (N = 138, azonos nemű = 134, ellentétes nemű = 93)

MFQ/SPSI-R	Pozitív orientáció		Negatív orientáció		Racionalitás		Impulzivitás		Elkerülés	
	A	E	A	E	A	E	A	E	A	E
Serkentő együttlét	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	0,25	0,20	-0,26	-0,22	-0,27	-0,21
Segítség	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	0,28	0,22	-0,19	-0,18	-0,21	-0,23
Bensőségesség	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	0,29	0,25	-0,24	-0,21	n.s.	n.s.
Kitartás	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	-0,21	n.s.	n.s.	n.s.
Elismertség	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	0,22	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
Érzelmi biztonság	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	0,34	n.s.	n.s.	n.s.	-0,23	-0,22

Megjegyzés: A = Azonos nemű barát; E = Ellentétes nemű barát; n.s. = nem szignifikáns; minden esetben $p < 0,05$

értékkel bíró – kapcsolatban áll mind az azonos, mind az ellentétes nemű baráttal való viszony esetében. A *bensőséges* a *racionalitással* pozitív, az *impulzivitással* negatív kapcsolatot mutat mindkét barátság típusnál, a kapcsolatok ugyancsak biztosak és gyengék. A *kitartás* kizárólag az azonos nemű barát esetében az *impulzivitással*, az *elismertségszintén* csak az azonos nemű barát esetében a *racionalitással* áll gyenge negatív kapcsolatban. Az *érzelmi biztonság* az azonos nemű barát esetében közel közepes erősségű pozitív kapcsolatot mutat a *racionalitással*, illetve mindkét barátság típusnál gyenge negatív kapcsolatot az *elkerüléssel*.

6. táblázat. A barátságfunkciók és a problémamegoldás kapcsolata azonos és ellentétes nemű barát esetében a 10. évfolyamosok körében (N = 166, azonos nemű = 160, ellentétes nemű = 128)

MFQ/SPSI-R	Pozitív orientáció		Negatív orientáció		Racionalitás		Impulzivitás		Elkerülés	
	A	E	A	E	A	E	A	E	A	E
Serkentő együttlét	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	0,24	0,24	n.s.	n.s.	n.s.	-0,37
Segítség	0,19	0,23	n.s.	n.s.	0,19	0,31	n.s.	n.s.	-0,15	-0,20
Bensőséges	0,22	n.s.	n.s.	n.s.	0,18	0,23	n.s.	n.s.	-0,16	-0,27
Kitartás	0,21	0,20	n.s.	n.s.	0,21	0,27	n.s.	n.s.	n.s.	-0,29
Elismertség	0,25	n.s.	n.s.	n.s.	0,17	0,20	n.s.	n.s.	-0,17	n.s.
Érzelmi biztonság	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	0,19	0,24	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.

Megjegyzés: A = Azonos nemű barát; E = Ellentétes nemű barát; n.s. = nem szignifikáns; minden esetben $p < 0,05$

A 6. évfolyamosokkal szemben a 10. évfolyamosoknál (6. táblázat) a korrelációs értékek csaknem negyedénél az egyik tag a *pozitív orientáció*: a *segítés* és a *kitartás* az azonos és az ellentétes nemmel megélt baráti viszony esetében is biztos gyenge pozitív kapcsolatban áll ezzel a viszonyulással, akárcsak a *bensőséges* és az *elismertség* az azonos nemű barát esetében. A *negatív orientáció* és az *impulzivitás* egyik barátságfunkcióval sem mutat jelentős kapcsolatot a 10. osztályosok körében sem az azonos, sem az ellentétes nemű baráti viszony esetében. Ezzel szemben a *racionalitás* szinte mindegyik funkcióval – négy kivétellel, ahol $r < 0,2$ – biztos és gyenge pozitív kapcsolatban áll. Akárcsak a 6. évfolyamosoknál, az *elkerülés* kapcsolata a barátságfunkciókkal negatív, ám míg az azonos neműeknél nagyon gyengék az összefüggések (*segítés*, *bensőséges*, *elismertség*), addig az ellentétes nemű baráttal kapcsolatos viszony nál csak gyenge, illetve a *serkentő együttlét* esetében majdnem közepes erősségű a korreláció.

MEGVITATÁS

A tanulmányban bemutatott empirikus vizsgálat célja a szociálisprobléma-megoldás és a barátság jellemzőinek és kapcsolatának feltárása volt 6. és 10. évfolyamosok körében. A kutatás során két mérőeszközt (SPSI-R, MFQ) alkalmaztunk.

A *barátságfunkciók fontosságának megítélése*. A serdülőkori baráti kapcsolatokban az egyik legnagyobb fejlődési változás a reciprocitás, valamint a bizalom, az érzelmi kö-

zelség és a segítségnyújtás fokozatos növekedése (Berndt, 2002; Youniss és Smollar, 1985). Mendelson és Aboud (1999, 2014) szerint ezek stabilitása szükséges ahhoz, hogy a serdülőkor közepétől (14–15 éves kortól) a barátok kitartsanak egymás mellett, és elismerjék egymást, melyek a kapcsolat fennmaradásának további fontos feltételei. Bár a korábbi kutatások főként az azonos nemű baráti viszony sajátosságait elemezték, e lehetséges funkciók egymásra épülését feltételeztük mind az azonos, mind az ellentétes nemű baráti kapcsolatok megítélésével kapcsolatban. Az általunk végzett kutatás adatai ezt megerősítik: a *kitartás* és az *elismertség* fontosabb a 10. évfolyamosok számára azonos és ellentétes nemű barát esetében egyaránt, és utóbbi barátság típusnál a *bensőségesség* is fontosabb. A másik melletti kitartás jelzi a kapcsolat stabilitásának igényét, amelyre az életkor előrehaladtával az emberek egyre jobban törekszenek, s ez a stabilitás megőrzésére való igény megjelenik a baráti kapcsolatokban is (Granic és Hollenstein, 2006).

Az, hogy a 10. évfolyamosoknál az ellentétes nemű barátnál a *bensőségesség* is magasabb értékkel bír, tükrözheti Camirand és Poulin (2019) elképzelését, miszerint a serdülőkor közepétől az ellentétes nemű barátságok szerelmi kapcsolattá alakulhatnak, és ebben a folyamatban nagyon fontos tényező az intimitás foka. Poulin és Chan (2010) kiemeli, hogy ezen átalakulás miatt serdülőkorban csökken az ellentétes nemű baráti kapcsolatok száma, ám a megmaradt baráti kapcsolatok általában megerősödnek a szerelmi kapcsolatok számának növekedésével, hiszen szükség lesz a szerelmi viszonyok megbeszélésére, a baráti fél véleményére, támogatására, tanácsaira.

A fiúk és a lányok vélekedése közötti különbséggel kapcsolatban azt feltételeztük, hogy eltérés inkább a 10. évfolyamosoknál érhető tetten, illetve a lányok értékei magasabbak. Zimmermann (2004) kutatása alapján 13–14 éves kortól a barátság nagyon erős érzelmi biztonságot, intimitást tud biztosítani a serdülőknek, ami nagymértékben segíti a másik melletti elköteleződést (ez is erősíti a funkciók egymásra épülésének valószínűségét), s ennek igénye erősebb a lányok, mint a fiúk körében, aminek megelégetését meghatározza az is, hogy a lányok főként párokban, kisebb (3–4 fős) csoportokban élnek meg ezeket, míg a fiúk ennél nagyobb létszámú csoportokat részesítenek előnyben. A jelen vizsgálat eredményei nagymértékben alátámasztják mindezeket. A 6. évfolyamos lányok a fiúknál fontosabbnak tartják az azonos nemű barát esetében a *segítést*, a *bensőségességet* és az *érzelmi biztonságot*. Ezek a funkciók Mendelson és Aboud (2014) szerint alapvetőek, a barátságot megalapozóak, illetve kibontakozásuk nagymértékben függ az egyén szociális készségeitől, melyekről számtalan hazai és külföldi kutatás bizonyította már, hogy a lányok esetében fejlettebbek (pl. Rose-Krasnor, 1997). Ellentétes nemű barát esetében nincs különbség a 6. évfolyamos fiúk és a lányok értékelésében. A 10. évfolyamos lányok – a *kitartás* kivételével – mindegyik funkciót fontosabbnak ítélik az azonos nemű barát esetében, ám az ellentétes neműnél csak a *kitartást* és a *serkentő együttlétet*.

Problémamegoldás nem baráttal és baráttal. Igen sok – hazai és külföldi kutatásból származó – ismerettel rendelkezünk arról, hogy a különböző személyekkel kapcsolatos problémamegoldásukról hogyan vélekednek a serdülők (Kasik, 2015a). A kortársi, nem baráttal kapcsolatos problémákhoz való viszonyulás és ezek megoldási stílusának jellemzői e kutatás során is nagyrészt megerősítették a korábbi hazai és külföldi elemzéseket (pl. D’Zurilla és mtsai, 2002; Eskin, 2012; Higgins és Thies, 1981; Kasik,

2014, 2015a; Kasik és mtsai, 2018; Rich és Bonner, 2004): a serdülőkor alatt fokozatosan nő a *negatív viszonyulás*, s csökken a pozitív orientáció mértéke, nincs számottevő eltérés ebben a korban az *impulzivitásban* (tartósan magas), valamint a *racionális* és az *elkerülő* stílus az idősebbekre jellemzőbb. Ami a baráti kapcsolatokban előforduló problémamegoldás szempontjából is fontos, hogy a probléma pontos meghatározása, részletes elemzése, az ok-okozati összefüggések azonosítása – amit a *racionalitás* faktor mér – 15–16 éves kortól egyre jellemzőbb a serdülőkre, s nagyobb mértékben a fiúkra (Kasik, Vidákovich, Gáspár és Tóth, 2017). Egy hazai longitudinális mérés alapján a fiúk körében a serdülőkor alatt fokozatosan nő a racionalitás mértéke (Kasik, 2014), s e faktor egyre erősebb összefüggést mutat 14–18 éves kor között az induktív gondolkodással, ezen belül a szóbeli instrukciók értelmezésével és a rávezető okfejtések alkalmazásával (Kasik, 2015).

Az azonos és az ellentétes nemű baráti kapcsolatok többé-kevésbé eltérnek egymástól kialakulásukban, működésükben – ezen belül a problémák megoldásában –, illetve lezárásuk, a megszakadás mikéntje is különbözik (Rose és mtsai, 2016). Mindezek mellett – hangsúlyozza Mendelson és Aboud (2014) – az alapfunkciók mindkét típusnál kiemelten fontosak, hiszen ezek által lesz a viszony baráti, ám intenzitásukban és fontosságukban eltérhetnek, és ez igaz a problémák, konfliktusok kezelésére is. A tartós és stabil – funkcióit betöltő, azokkal elégedett – baráti kapcsolatokban megélt konfliktusok száma kevésbé nehezíti a kapcsolat fennmaradását, inkább az alkalmazott megoldói stratégiák veszélyeztethetik a stabilitást (F. Lassú, 2004).

A két barátságstípus összehasonlításával kapcsolatban feltételeztük, hogy mindkét életkorban a *pozitív orientáció* jobban jellemzi a barátságokat akár azonos, akár ellentétes nemű barát, hiszen alapvetően a barátság megtartása a cél (Grant, 1997), ugyanakkor – mivel nem ismert, nincsen róla adat, hogy milyen stádiumban vannak a barátságok – nem kizárt a *negatív orientáció* magas értéke sem egyéni szinten. Azt is feltételeztük, hogy az azonos és az ellentétes nemű barát esetében is mindkét életkori csoportra leginkább a *racionális* stílus jellemző, amit alapvetően meghatározhat a *racionalitás* már említett életkori növekedése (Shulman és Laursen, 2002; Tamm és mtsai, 2018), valamint az is, hogy a *pozitív orientáció* tipikusan a *racionalitással* mutatja a legerősebb együtt járást (D’Zurilla és mtsai, 2002).

Az eredmények jóval színesebb képet mutatnak a feltételezettnél, markáns eltérést fejeznek ki az azonos és az ellentétes nemű baráttal kapcsolatos problémamegoldásról. Az azonos nemű baráttal kapcsolatban a fiatalabb korosztálynál valóban a *pozitív orientáció* a jellemzőbb, ahogyan ez a nem baráti kapcsolatoknál is a fiatalabbakra jellemzőbb, ám az ellentétes nemű barát esetében a *negatív orientáció* értéke magasabb, és a megoldási stílusok (*racionalitás*, *impulzivitás*, *elkerülés*) mindegyike jellemzőbb az azonos nemű baráttal kapcsolatos problémamegoldásra. Számatlan oka lehet annak, hogy az ellentétes nemű barátok esetében meghatározóbb a *negatív orientáció* a 12–13 éveseknél. Bell (1991) szerint a serdülőkor elején kialakuló barátság jóval több súrlódással jár, és ez jellemzőbb a fiú-lány kapcsolatra, hiszen ebben az időszakban kevésbé tudják kezelni intimebb viszonyban a másik nemet, az ezt megelőző időszakban szinte kizárólag azonos nemű kortárral kerültek közelebbi kapcsolatba. Ez az általános bizonytalanság nyilvánulhat meg a problémahelyzetek kezelésében is, és ez a bizonytalanság, elsősorban az énbé vetett alacsony hit központi tényezője az SPSI–R által mért *negatív*

orientáció faktornak. Az idősebbeknél szintén az ellentétes nemű baráttal kapcsolatos problémamegoldásnál jellemzőbb a *negatív orientáció*, amihez az *elkerülő* és az *impulzív* megoldói stílus nagyobb mértékben kapcsolódik, mint a fiatalabbaknál. A *racionális* stílus az azonos nemű barát esetében dominánsabb az idősebbek körében is. Kurzovic (2015) felveti, hogy az azonos nemű baráttal kapcsolatos helyzetek pozitív értékelésének (jelen esetben a magas *pozitív orientáció*) háttérében – szintén a megtartásra, harmóniára törekvés jegyében – meghúzódhat a szociális kíváncsiság (megfelelési vágy, a pozitív jellemzők kiemelése, a negatívak enyhítése), illetve az, hogy magához a baráti kapcsolathoz, az annak létehez való viszonyulás felülírja a problémahelyezethez való viszonyulást. E logika mentén a *negatív viszonyulást* is felülírhatja az általános *pozitív viszonyulás*, ami tükrözi azt az elképzelést, miszerint a baráti kapcsolatokban jóval több a probléma, mint amennyi a felszínre kerül. Mivel a kapcsolat megtartása többet ér, így a kisebb nézeteltérésekkel a felek nem vagy alig foglalkoznak, azok gyors feloldása a cél (F. Lassú, 2004). Bowker (2004) szerint a lányok esetében a konfrontáció és az asszertív stratégiák együttes alkalmazása segíti a kapcsolat fennmaradását, míg a fiúknál a problémák minimalizálása, illetve tudatos elkerülése járul hozzá a barátság megtartásához.

Ezekből az adatokból összességében az látható, hogy 12–13 éves korban nem differenciálódik a viszonyulás és a stílus kapcsolata alapján a problémamegoldás, ám az mindkét életkorra jellemző, hogy a *negatív orientáció* jellemzőbb az ellentétes nemű baráti kapcsolatra, amihez az idősebbeknél az *elkerülő* és az *impulzív* stílus szorosan kapcsolódik, akárcsak a nem baráti kapcsolatoknál (Kasik, 2014, 2015a; Kasik és mtsai, 2018). A serdülőkorúakkal végzett, kortársi helyzetekre fókuszáló hazai kérdőíves kutatások és megfigyelések (Kasik, 2014, 2015a; Kasik és mtsai, 2018; Kasik és Gál, 2017) egyik fontos üzenete, hogy ebben az életkori szakaszban fokozatosan formálódnak viszonyulás-stílus mintázatok. A három legtipikusabb a *pozitív orientáció–racionális*, a *negatív orientáció–impulzivitás–elkerülés* és a *racionális–elkerülő* stílus. Figyelembe véve a külföldi, hasonló eszközökkel, hasonló konstruktumokat mérő felmérések eredményeit, feltételezhető, hogy a baráti kapcsolatokra leginkább a *pozitív orientáció–racionális* jellemző, ám a barátság stádiumától (kezdeti, régóta tartó, felbomlás előtti) és a probléma erősségétől (a kapcsolat alappilléreit rombolja vagy sem) függően a *negatív orientáció* jellemző, ami – akárcsak a nem baráti kapcsolatoknál – az *impulzív* és/vagy az *elkerülő* stílust eredményezi. Ennek kiderítésére további vizsgálatokat kell végezni, és a kapcsolatrendszer azonosításához szükség lesz információkra a barátság háttéréről is.

Összefüggés-vizsgálatok. Az összefüggés-vizsgálatok egyik köre arra irányult, van-e életkori eltérés a nem baráttal, az azonos és az ellentétes nemű baráttal kapcsolatos problémamegoldásban, a másik arra, mi jellemzi a diákok barátságfunkcióinak és problémamegoldásának életkori kapcsolatát a kérdőívek faktorai mentén. Az eredmények alapján – igazolva a hipotézist – az azonos és az ellentétes nemű baráttal kapcsolatos problémamegoldás jellemzői (*pozitív és negatív orientáció, racionalitás, impulzivitás, elkerülés*) jóval szorosabb kapcsolatot mutatnak mindkét életkorban, mint a nem barát és az azonos nemű baráti kapcsolatra, vagy a nem barát és az ellentétes nemű baráti kapcsolatra jellemző problémamegoldás. A baráti kapcsolatoknál a *pozitív orientáció* és a *racionális* kapcsolata erősebb, mint a *negatív orientáció*, az *impulzivitás* és az *elkerülés* kapcsolatai. A barátságfunkciók és a problémamegoldás kapcsolatáról azt felté-

teleztük, hogy a barátságfunkciókkal mindkét életkorban alacsony és/vagy ellentétes kapcsolatban áll a *negatív orientáció*, az *elkerülés* és az *impulzivitás* (az és/vagy abból a hiányból fakad, hogy nem ismert a barátságok története, például mióta tart, milyen stádiumban van), valamint pozitív kapcsolat van a *pozitív orientáció* és a *racionális* faktor között.

Az eredmények csak részben igazolták a hipotézist, ugyanakkor lehetővé tették a baráti viszonnal kapcsolatos általános és speciális működési folyamatok megfogalmazását. A fiatalabbak körében a funkciók kizárólag a megoldási stílusokat kifejező faktorokkal állnak kapcsolatban. A funkciók közül az alapfunkcióknak is tekinthető *serkentő együttlét*, *segítségnyújtás* és *bensőségesség* mutat összefüggést a megoldási stílusokkal, és a kapcsolatok iránya jól szemlélteti mindazokat a jelenségeket, amelyeket az eddigi kutatási eredmények is mutattak: a *racionális* megoldási stílus kiemelten fontos szerepet játszik a funkciók megtartásában, megélésében, a barátság fennmaradásában, illetve az ellentétes nemű baráttal kapcsolatos problémák megoldásakor hamarabb jelenik meg a *negatív orientáció*. Az adatok alapján mindez már a serdülőkör elején markáns jellemzője a baráti kapcsolatnak, és igazán a 10. évfolyamosoknál lehet látni a barátságfunkciók természetéről az elméleti háttérben írtakat: a problémákhoz való pozitív viszonyulás azon kívül, hogy a problémák megoldásakor lehetőséget teremt a baráti viszony fenntartására, segítheti a barátságfunkciók kiteljesedését is.

Ha ezeket a jellemzőket összehasonlítjuk a nem baráti kapcsolatok itt bemutatott és korábban is feltárt jellemzőivel, fontos különbség fedezhető fel. Az, ami a baráti kapcsolatokat jellemzi serdülőkörben, azt szeretnénk elérni a nem baráti viszonyok esetében a nevelés, fejlesztés során: a pozitív viszonyulást a másikkal való problémahelyzetben, az asszertív kommunikációval megvalósított, tényekre koncentráló, a másik érdekeit is figyelembe vevő *racionális* stílust. Ezért is lenne fontos, hogy a szociálisprobléma-fejlesztést célzó programok használják ki az ebben a társas kapcsolatban rejlő lehetőségeket. Ugyanakkor nem elhanyagolható a szülő-serdülő közötti kapcsolat direkt és indirekt hatása sem a baráti kapcsolatok alakulásának folyamatában (Ladd, 1992). A szülők közvetlenül alakítják és megválasztják gyermekük kortárskapcsolatait, és közvetetten a nevelésben alkalmazott normáik, értékeik és hiedelmeik révén szintén hatást gyakorolnak a fiatalok társas viselkedésére. Buhrmester és Furman (1990) hangsúlyozza, hogy az életkor előrehaladtával a serdülők baráti kapcsolataira azok a tulajdonságok lesznek jellemzőek, amelyek a szülő-serdülő kapcsolatot is jellemezték, így a legjobb barátokkal kialakított viszony egyrészt magyarázható a szülő-serdülő kapcsolat különbségével is. Másrészt az anyával (gondozóval) kialakított biztonságos kötődés szoros együtt járást mutat az alacsony agresszivitással és a magas kooperációval a baráti kapcsolatokban (Shulman, Elicker és Sroufe, 1994; Sroufe, 1989).

LIMITÁCIÓK, JÖVŐBENI KUTATÁSI TERVEK

A feltárt jellemzőket és kapcsolataikat nem reprezentatív mintán azonosítottuk, így a későbbiekben szükség lesz ennek megvalósítására reprezentatív mintán is. Úgy véljük, a minta kialakításában a barátságtípusok és azok háttérjellemzői lehetnek alapszempontok. Nem kértünk információt a diákoktól arról, mióta tart a barátságuk, il-

létve arról sem, milyen stádiumban van a kapcsolat (pl. nem olyan régen alakult ki, régóta tart, felbomlás előtti, konfliktusos vagy nem konfliktusos időszakot élnek meg – Mendelson és Aboud, 2014), így a barátságfunkciókról gondolatokat részletesebben nem elemeztük, ezt a jövőben mindenképpen szükséges elvégezni, amire alkalmat biztosít a következő, 2021-ben elvégzett adatfelvétel, ami a longitudinális mérés második pontja lesz. Ugyancsak további vizsgálatokra van szükség a barátságfunkciók egymásra épülésének pontosabb megértéséhez, valamint a nem szerinti elemzéseket azon pontokon is el kell végezni, amelyeken az alminta nagysága ezt most nem tette lehetővé.

Mindezek ellenére a feltárt jellemzők jól illeszkednek a korábbi hazai és nemzetközi, más eszközt használó kutatások eredményeihez, az azoktól való eltérések okainak tisztázásában pedig a háttérjellemzők mentén történő elemzések segíthetnek majd. Izgalmas további kutatás lehet a baráttal és ellenséggel kapcsolatos problémák megoldási viszonyulásának és stílusának összevetése, illetve annak elemzése is, hogy az, aki nem rendelkezik baráttal, miként vélekedik ezekről a funkciókról.

IRODALOM

- About, F. E., & Mendelson, M. J. (1996). Determinants of friendship selection and quality: Developmental perspectives. In A. F. Newcomb, W. M. Bukowski, & W. W. Hartup (Eds), *Friendship in children and adolescents* (pp. 87–112). Cambridge: Cambridge University Press.
- Argyle, M. (1995). Társas viszonyok. In M. Hewstone, W. Stroebe, J. Codol, & G. Stephenson (Eds), *Szociálpszichológia* (pp. 245–271). Budapest: KJK.
- Bell, R. A. (1991). Gender, friendship network density, and loneliness. *Journal of Social Behavior & Personality*, 6(1), 45–56.
- Berndt, T. J. (2002). Friendship quality and social development. *Current Directions in Psychological Science*, 11(1), 7–10.
- Bowker, A. (2004). Predicting friendship stability during early adolescence. *Journal of Early Adolescence*, 24(2), 85–112.
- Buhrmester, D. (1990). Intimacy of friendship, interpersonal competence, and adjustment during preadolescence and adolescence. *Child Development*, 61(4), 1101–1111.
- Buhrmester, D., & Furman, W. (1990). The changing functions of friends in childhood: A neo-Sullivan perspective. In V. Derlega, & B. Winstead (Eds), *Friendship and social interaction* (pp. 41–62). New York: Springer.
- Bukowski, W. M., Hoza, B., & Boivin, M. (1994). Measuring friendship quality during pre- and early adolescence: The development and psychometric properties of the Friendship Qualities Scale. *Journal of Social and Personal Relationships*, 11(3), 471–484.
- Camirand, E., & Poulin, F. (2019). Changes in best friendship quality between adolescence and emerging adulthood: Considering the role of romantic involvement. *International Journal of Behavioral Development*, 43(3), 1–7.
- Corsaro, W. (1985). *Friendship and Peer Culture in the Early Years*. Norwood: Ablex.
- Crick, N. R., & Dodge, K. A. (1994). A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, 115(1), 74–101.
- D'Zurilla, T. J., & Goldfried, M. R. (1971). Problem solving and behavior modification. *Journal of Abnormal Psychology*, 78(1), 107–126.
- D'Zurilla, T. J., & Nezu, A. M. (1982). Social problem-solving in adults. In P. C. Kendall (Ed.), *Advances in cognitive-behavioral research and therapy* (pp. 201–274). New York: Academic Press.

- D’Zurilla, T. J., Nezu, A. M., & Maydeu-Olivares, A. (2004). Social Problem Solving: Theory and Assessment. In E. C. Chang, T. J. D’Zurilla, & L. J. Sanna (Eds), *Social problem solving. Theory, research, and training* (pp. 5–28). Washington: American Psychological Association.
- D’Zurilla, T. J., Nezu, A., & Maydeu-Olivares, A. (2002). *Social Problem-Solving Inventory-Revised (SPSI-R): Technical Manual*. North Tonawanda, New York: Multi-Health Systems.
- Davis, K. E., & Todd, M. J. (1985). Friendship and love relationships. *Advances in Descriptive Psychology*, 2, 79–122.
- Eskin, M. (2012). *Social Problem Solving Therapy in the Clinical Practice*. Elsevier.
- F. Lassú, Zs. (2004). *Barátok és barátnők – együtt és egymás ellen*. Budapest: Akadémiai.
- Frauenknecht, M., & Black, D. R. (2009). Is it social problem solving or decision making? Implications for health education. *American Journal of Health Education*, 41(2), 112–123.
- Furman, W. & Rose, A. (2015). Friendships Romantic Relationships and Other Dyadic Peer Relationships in Childhood and Adolescence: A Unified Relational Perspective. In R. M. Lerner, W. F. Overton, & P. C. M. Molenaar (Eds), *The Handbook of Child Psychology and Developmental Science* (pp. 1–128). Hoboken: John Wiley & Sons.
- Graber, R., Turner, R., & Madill, A. (2016). Best friends and better coping: Facilitating psychological resilience through boys’ and girls’ closest friendships. *British Journal of Psychology*, 107(2), 338–358.
- Granic, I., & Hollenstein, T. (2006). A survey of dynamic systems methods for developmental psychopathology. In D. Cicchetti, & D. J. Cohen (Eds), *Developmental psychopathology. Theory and method* (pp. 889–930). John Wiley & Sons Inc.
- Grant, W. (1997). *Resolving Conflict: How to Turn Conflict Into Cooperation*. Boston: Element.
- Hartup, W. W. (1996). The company they keep: friendship and their developmental significance. *Child Development*, 67(1), 1–13.
- Hartup, W. W. (1983). Peer relations. In E. M. Hetherington, & P. H. Mussen (Eds), *Handbook of child psychology: Socialization, personality and social development* (pp. 103–196). New York: Wiley.
- Hartup, W. W. (1992). Friendships and their developmental significance. In H. McGurk (Ed.), *Childhood social development* (pp. 175–205). Gove: Erlbaum.
- Hartup, W. W., Laursen, B., Stewart, M. I., & Eastenson, A. (1988). Conflict and the friendship relations of young children. *Child Development*, 59(6), 1590–1600.
- Helm, B. W. (2013). *Love, Friendship, and the Self: Intimacy, Identification, and the Social Nature of Person*. Oxford: Oxford University Press.
- Higgins, J. P., & Thies, A. P. (1981). Problem solving and social position among emotionally disturbed boys. *American Journal of Orthopsychiatry*, 51(2), 356–358.
- Jordan, J. V. (2013). Relational resilience in girls. In S. Goldstein, & R. B. Brooks (Eds), *Handbook of Resilience in Children* (pp. 73–86). New York: Springer US.
- Kasik, L. (2014). Development of Social Problem Solving – A Longitudinal Study (2009–2011) in a Hungarian Context. *European Journal of Developmental Psychology*, 12(2), 142–157.
- Kasik, L. (2015a). *Személyközi problémák és megoldásuk*. Budapest: Gondolat.
- Kasik, L. (2015b). A szociálisprobléma-megoldás fejlődése serdülőkorban – két longitudinális vizsgálat tapasztalatai. *Magyar Pedagógia*, 115(2), 139–153.
- Kasik, L., Fűzy, A., & Nagy, Á. (2010). *Szociálisprobléma-megoldó kérdőív*. Kézirat. Szeged: Neveléstudományi Intézet.
- Kasik, L., & Gál, Z. (2017). Társas problémák és megoldásuk az osztályteremben. *Educatio*, 26(3), 484–496.
- Kasik, L., Gál, Z., & Tóth, E. (2018). Development and psychometric properties of NEGORI (Negative Orientation Questionnaire). *Journal of Relationships Research*, 9(8), 1–13.
- Kasik, L., Jámbori, Sz., Gál, Z., & Tóth, E. (2021). Barátságfunkciók serdülőkorban – a McGill Friendship Questionnaire magyar változatának pszichometriai mutatói. *Mentálhigiéne és Pszichoszomatika*, 22(4), 1–21 DOI: 10.1556/0406.22.2021.011

- Kasik, L., Vidákovich, T., Gáspár, Cs., & Tóth, E. (2017). Az SPSI-A hazai adaptálásának eredményei. *Magyar Pszichológiai Szemle*, *72*(2), 201–229.
- Kurzovic, N. (2015). Characteristics of adolescents friendship relations: a longitudinal study of the quality, length, stability and reciprocity. *Philosophy, Sociology, Psychology and History*, *14*(2), 115–129.
- Ladd, G. W. (1992). Themes and theories: Perspectives on processes in family–peer relationships. In R. D. Parke, & G. W. Ladd (Eds), *Family–peer relationships: Modes of linkage* (pp. 1–34). Lawrence Erlbaum.
- Laird, R. D., Jordan, K. Y., Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (2001). Peer rejection in childhood, involvement with antisocial peers in early adolescence, and the development of externalizing behavior problems. *Development and Psychopathology*, *13*(2), 337–354.
- Lamm, H., Wiesmann, U., & Keller, K. (1998). Subjective Determinants of Attraction. *Personal Relationships*, *5*, 91–104.
- Long, E., Barrett, T. S., & Lockhart, G. (2017). Network-behavior dynamics of adolescent friendships, alcohol use, and physical activity. *Health Psychology*, *36*(6), 577–586.
- Maydeu-Olivares, A., & D’Zurilla, T. J. (1996). A factor-analytic study of the Social Problem-Solving Inventory: An integration of the theory and data. *Cognitive Therapy and Research*, *20*, 115–133.
- Mendelson, M. J., & Aboud, F. E. (1999). Measuring friendship quality in late adolescents and young adults: The McGill Friendship Questionnaires. *Canadian Journal of Behavioural Science*, *31*(2), 130–132.
- Mendelson, M. J., & Aboud, F. (2014). *McGill Friendship Questionnaire – Friendship Functions. Measurement Instrument Database for the Social Science*. Letöltve: 2020. 02. 05-én: www.midss.ie
- Newcomb, A. F., & Bagwell, C. L. (1996). The Developmental Significance of Children’s Friendship Relations. In W. M. Bukowski, A. F. Newcomb, & W. W. Hartup (Eds), *The Company they Keep* (pp. 289–322). Cambridge: Cambridge University Press.
- Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric theory*. New York: McGraw-Hill.
- Pikó, B. (1996). Az egészségi állapot szociális dimenziója: a társas támogatás. Kutatási modell. *Végeken*, *7*(1), 20–24.
- Poulin, F., & Chan, A. (2010). Friendship stability and change in childhood and adolescence. *Developmental Review*, *30*(3), 257–272.
- Rich, A. R., & Bonner, R. L. (2004). Mediators and moderators of social problem solving. In E. C. Chang, T. J. D’Zurilla, & L. J. Sanna (Eds), *Social problem solving. Theory, research, and training* (pp. 29–45). Washington: American Psychological Association.
- Rose-Krasnor, L. (1997). The nature of social competence: A theoretical review. *Social Development*, *6*, 111–135.
- Rose, A. J., Glick, G. C., & Schwartz-Mette, R. A. (2016). Girls’ and boys’ problem talk: Implications for emotional closeness in friendships. *Developmental Psychology*, *52*(4), 629–639.
- Rosenthal, N. L., & Kobak, R. (2010). Assessing Adolescents’ Attachment Hierarchies: Differences Across Developmental Periods and Associations With Individual Adaptation. *Journal of Research on Adolescence*, *20*(3), 678–706.
- Schoyen, K. J. (2004). The impact of social skills training on the friendship of children with special needs: a model to better inclusion. PhD dissertation. Trinity Western University. Letöltve 2020. 03. 20-án: https://www.twu.ca/sites/default/files/schoyenkristie_0.pdf
- Selman, R. (1981). The child as a friendship philosopher. In S. R. Asher, & J. M. Gottman (Eds), *The development of children’s friendships*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shulman, S., Elicker, J., & Sroufe, L. A. (1994). Stages of friendship growth in preadolescence as related to attachment history. *Journal of Social and Personal Relationships*, *11*(3), 341–361.
- Shulman, S., & Laursen, B. (2002). Adolescent perceptions of conflict in interdependent and disengaged friendships. *Journal of Research on Adolescence*, *12*(3), 353–372.

- Spivack, G., & Shure, M. B. (1976). *Social adjustment of young children*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Sroufe, L. A. (1989). Relationships, self, and individual adaptation. In A. J. Sameroff, & R. N. Emde (Eds), *Relationship disturbances in early childhood: A developmental approach* (pp. 70–94). New York: Basic Books.
- Steinberg, L., & Silverberg, S. B. (1986). The vicissitudes of autonomy in early adolescence. *Child Development*, 57(4), 841–851.
- Sullivan, H. S. (1953). *The interpersonal theory of psychiatry*. New York: WW Norton & Co.
- Tamm, A., Tulviste, T., & Ulm, A. (2018). Resolving conflicts with friends: Adolescents' strategies and reasons behind these strategies. *Journal of Adolescence*, 64(4), 72–80.
- Thibaut, J. W., & Kelley, H. H. (1959). *The social psychology of groups*. New York: John Wiley.
- Vargha, A. (2000). *Matematikai statisztika pszichológiai, nyelvészeti és biológiai alkalmazásokkal*. Budapest: Pólya.
- Walen, H. R., & Lachman, M. E. (2000). Social support and strain from partner, family, and friends: Costs and benefits for men and women in adulthood. *Journal of Social and Personal Relationships*, 17(1), 5–30.
- Walker, D. I., Randall, C., & Chantel, J. (2016). Good Friendships among Children: A Theoretical and Empirical Investigation. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 46(3), 286–309.
- Way, N. (2013). Boys' friendships during adolescence: Intimacy, desire, and loss. *Journal of Research on Adolescence*, 23(2), 201–213.
- Wright, P. H. (1969). A model and a technique for studies offriendship. *Journal of Experimental, Social Psychology*, 5(3), 295–309.
- Wright, P. H. (1974). The delineation and measurement of some key variables in the study of friendship. *Representative Research in Social Psychology*, 5(2), 93–96.
- Wright, P. H. (1991). *The Acquaintance description form: What it is and how to use it*. Grand Forks, North Dakota: University of North Dakota.
- Youniss, J., & Haynie, D. L. (1992). Friendship in Adolescence. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 13(1), 59–66.
- Youniss, J., & Smollar, J. (1985). *Adolescent relations with mothers, fathers and friends*. Chicago: University of Chicago Press.
- Zimmermann, P. (2004). Attachment Representations and Characteristics of Friendship Relations during Adolescence. *Journal of Experimental Child Psychology*, 88(1), 83–101.

SOCIAL PROBLEM-SOLVING BETWEEN FRIENDS AND NON-FRIENDS AMONG ADOLESCENTS

KASIK, LÁSZLÓ – JÁMBORI, SZILVIA – TÓTH, EDIT – GÁL, ZITA

Background and aims: *The aim of the cross-sectional study was to shed light on the characteristics of friendship and problem-solving among same- and opposite-sex adolescents at ages 12-13 (school year 6) and 16-17 (school year 10) (N = 304).*

Method: *The characteristics of the solution of interpersonal problems were revealed with the use of Social Problem-Solving Inventory-Revised (SPSI-R, D'Zurilla et al., 2002, Hungarian version: Kasik et al., 2010) and friendship functions were revealed with the McGill Friendship Questionnaire (MFQ, Mendelson & Aboud, 2014; Hungarian version: Kasik et al., 2020). The questionnaires have good psychometric indicators.*

Results: Based on the results, which mostly confirm the data from earlier research, perseverance and recognition are the more important friendship functions from stimulating companionship, helping, intimacy, emotional security, perseverance and recognition as measured by MFQ, let it be a same- or opposite-sex friend. The revealed characteristics have also confirmed the data from earlier studies, which means that both age groups have a positive approach to the solution of interpersonal problems in a friendship and their solution style is rational. However, this is more typical of same-sex friendships because negative orientation and, in connection to this, impulsivity and avoidance occurs in opposite-sex ones as well as in non-friend relationships.

Consequences: In addition to the confirmation of the previously revealed age- and sex-related characteristics, the results of the research raise several methodological questions as well, invite further research and, furthermore, draw the attention to the important role that friendships play in adolescents' social life because the social problem-solving that occurs in the friendship bears those characteristics (positive orientation, rationality) whose formation and strengthening is a general educational and developmental aim at this age in the case of non-friend peer relationships.

Keywords: *social problem-solving, friendship (same- and opposite-sex), adolescents, MFQ*

A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. (SID_1)